

UNITÁRIUS ÉRTESÍTŐ

ALAPITOTTA: JÓZAN MIKLÓS

Egyház, művészet és szabadság

Hozzászólás az egységes magyar unitárius templomtervezet kérdéséhez

Komoly érdeklődéssel olvastam Simén Dániel professzor úr Javaslátát „egy egységes magyar unitárius templomtervezet elkészítése tárgyában”, amelyet a professzor úr ez év januárius 12-én terjesztett be az E. K. Tanácsnak.

A tudós professzor okfejtése, sok pontjában, olyan megkapó érveléssel küzd a maga elé tűzött cél — úgy az újonnan építendő, mint a nagyobb renoválás alá kerülő templomaink egységességének kihangsúlyozása — mellett, szavai olyan megejtő varázssal díszítik fel mondandóit, hogy e sorok írója csak félve próbálkozik meg azzal, hogy halk tiltakozással éljen ez ellen a Javaslát ellen, amelyben tagadhatatlan veszedelmeket lát Egyházunk egyik leglényegesebb és legmagyarabb biztosítékára, az eszmei szabadságra nézve.

Ha szabad, akkor mindenképp a professzor úr Javaslátának egy formális elvételére mutatnék rá, amely azonban szimptomatikusan világítja meg, hogy a Javaslát tervezője nem gondolta végig egész egységében ezt a Javaslátát. Hiszen egyhelyütt határozottan azt állítja, hogy Javaslátában „az egységesség szorosán véve csak a külső konstrukcióra, a templom külső megépítésére vonatkoznék”, s ezzel szemben Javaslata pár sorral alább, a „fehér templomfalak belső ornamentikáját” kívánja megreformálni, és pedig a magyar díszítő-művészetnek az eddigieknél fokozottabb mértékben való alkalmazásával. Távol áll tőlem, hogy a professzor úr jogosultságát kétségbe vonjam, hogy templomainknak akár struktív, akár dekorációs megtervezéséhez hozzászóljon. Ám ha egyszer önmagát határolta el az unitárius templomépítés külső konstrukciói-

nak, külső megépítésének területére, akkor logikai balfogásnak ítélem, ha nyomban utána a belső ornamentika dolgában ad programmatikus tanácsokat. Ismétlem azonban, ezt az elvétést nem tartom lényegesnek, bár művészeti stílusegység szempontjából bajos úgy különválasztani a templom külső konstrukcióját a belső ornamentikától, mint ahogy azt Simén professzor úr Javaslata lehetségesnek véli.

Szerény ellenvetéseim a Javaslát lényegét illetik. S itt sorra veszem a Javaslát egész kreációját.

HOVÁ VEZET AZ EGYSÉGES STÍLUS?

Mindenekelőtt az egységes stílus követelését. A professzor úr szerint „kiáltó szükségesség” mutatkozik, „amely az egy stílusú, egy gondolatot kifejező templomtervezet elkészítése és gyakorlati megvalósítása felé sürget”. Qui bene distinguit, bene docet! Tisztázzuk előbb azt a kérdést, hogy az egy-stílus nem jelenti egyben az egy-gondolat kifejezését. A templom gondolata örök, a stílus folyton folyvást változik, időben és helyben egyaránt. Az „egy-isten”-eszmét fejezi ki például a dóm is (Deo Optimo Maximo), a mecset is, — stílusuk mégis merőben más: az egyik a hierarchikus rangrendet hangsúlyozza ki a szentély-hajó-laikum hármastagolásában, a másik, a „mihráb” (az imafülke) előtt való teljes demokratikus egyenlőséget emeli ki. Aminek konstrukciós eredménye az, hogy a dóm (s vele együtt minden keresztény templomépítkezés) a hossz tengelyt domborítja ki, a mecset viszont a szélesség vonalát, a kereszt tengelyt viszi előtérbe.

Am mondjuk, hogy a keresztény és a muzulmán istenfelfogás között — természetesen — alapvető különbség van. Am itt van például csak magának a katolikus egyháznak ezerkilencszáz esztendősi templomi művészete. Az tagadhatatlan, hogy a katolicizmuson belül az egy-gondolatot dogmatikus korlátok biztosítják s a gondolati egység ezen a dogmatikán belül immár hosszú századok óta töretlen. S ezzel szemben mégis azt látjuk művészeti szempontból, hogy a gondolati egységet távolról sem veszélyezteti a stílusok „tarkasága”. Az antik pantheontól, a gótikus kathedrálisokon keresztül egészen a Gesù tarka barokkjáig a stílusoknak hihetetlen sokfélesége viharzik végig a katolikus templomépítkezésen, de ez a tarkaság egyáltalán nem okozott eszmei veszedelmet a katolicizmusra nézve.

Ellenben, ellenkezőleg: éppen az úgynevezett „egységesség” a művészetben, az jelent komoly veszedelmet — a művészeti eszközökkel kifejezett eszmékre nézve is. Van a keresztény egyházi művészet körében erre nézve egy klasszikus, ijesztő példa. A keleti kereszténység ugyanis jónak látta a bizánci időkben éppúgy egységesíteni az egyházi művészetet, mint ahogy most Simén professzor úr Javaslata az unitárius egyházi művészetet óhajtáná uniformizálni. A keleti egyház irányító művészeti szervezete, az athoshegyi barátok, ugyanis, kiadták a „Herméneia tou zografou” direktóriumát, azt a kézikönyvet, amely a bizánci idők óta pontosan körülírta, mit-hogyan kell a keleti egyházban festeni-faragni-építeni. S ezt a Herméneát aztán átvették a szláv egyházak is „podlinnik”-ek formájában. S mi lett az eredmény? Tessék csak az úgynevezett bizánci művészet (helyesebben kései-szláv egyházi művészet) szörnyűsége egyhangúságát megfigyelni, ahol a halál csontkeze nyomta rá a maga bélyegét az egyházi művészet minden legkisebb megnyilatkozására. Ezt kíváná Simén professzor úr is az unitárius egyházművészet számára? Jóhiszeműen senki sem teheti fel róla, bár gyakorlatilag ugyanide kell vezetessen a Javaslata, amely nyíltan kimondja, hogy „tanulmányozzuk összes templomainkat s válaszsuk ki közülök a legmegfelelőbbet mint östípust, s aztán annak mintájára készítjük el” az új magyar templomtervezetet. Méltóztatnak a veszedelmet kiérezni az annak mintájára kifejezésben, ami voltaképpen és lényegileg egyértelmű egy valamilyen herméneia vagy podlinnik előírásával.

Vagyis: a stílus egysége még távolról sem fejezi ki a gondolat egységét, másrészt a kikényszerített stílusbeli egység, az uniformizálás, a leghatározottabban elhalásra vezet s olyan egyhangú szürkeséget teremtene egyházi építkezésünkben, aminőt csak az athoshegyi barátok kommunista életformája tudott a maguk egyházára ráerőszakolni.

Elvileg bátorzkodnám a Javaslata alapvető intenciójával, az egységesítéssel, szemben odakiáltani:

igenis, éppen az életformák gazdagsága jelenti a vitalitást, a duzzadó erőt, — az életformák uniformizálódása jelenti a marazmust, a csöndes halódást. Aki a művészeti formákat egységesíteni akarja, az eszmei skopocizmust követ el, megterméketleníti a jövőt, megöli a Szépséget, amely minden falevél miriádnyi egyéniségében is megmutatja, a természet alkotó-erejének példáján, az individuum formafakasztó tehetségét.

HOGY' ÁLLUNK A MAGYAR STÍLUSSAL?

Szerény ellenvetéseim második pontja a Javaslata következő alaptétele ellen irányul: „A stílus nem magyar-os, hanem magyar és egységes kell, hogy legyen”.

Meg kell mondanom, hogy hivatásomnál fogva immár több mint negyven éve keresem-kutatom ennek a „magyar stílus”-nak az elemeit. Higyje el Simén professzor úr, hogy a „nem magyar-os, hanem magyar”-formula pusztá játék a szavakkal, s elsősorban a tudós professzor úr jönne zavarba, ha valaki azt kíváná: tessék konkrét, megoldható művészeti programba foglalni ezt a követelést. A magyar művészettörténetnek egyik legfogasabb, szinte már megoldhatatlan *examen crucis*-a ez a kérdés: mi a magyar vagy — bánom én — mi a magyaros a mi művészetünkben?

Néhai való derék Huszka Józseffel, a székely ház és ornamentika eléggé nem méltatott felkutatójával, eleget vitatkoztunk annak idején erről a problémáról, s persze, pozitív választ egyikünk sem tudott adni, legföljebb csak bizonyos negatívumokat. Amióta a politikai nacionalizmus a 19. század elején megszületett, azóta természetesen felriadt a művészeti elhatárolások kérdése is, és volt néhány próbálkozás, hogy a „magyar” vagy „magyaros” művészetet „újrátámasszák”, vagy egyáltalán megteremtsék. (Ez a folyamat különben nemcsak nálunk magyaroknál játszódott le a 19. században, hanem a romanticizmus befolyása alatt mindenütt Európában.) S mit hoztak ezek a kísérletek?

Volt olyan korszakunk — a pesti Vigadó építkezése a kortanuja —, amikor keleti eredetünk regényes ténye ködlött fel a művészek fantáziájában s ennek hatása alatt holmi — maureszk-gótikus elemekből eszkábáltak össze egy magyar stílust, már tudniillik, amit ők véltek magyarnak. E balúl sikerült kísérlet után jóideig csend volt ezen a fronton. Aztán elkövetkezett a millenium réztrombitás zsidongása s vele együtt egy új magyar-művészet-kutatás. A derék jó Lechner papa (von der Lech) megható „magyar stílusa” lett az eredménye. Ő most már messzibb ment kelet felé és — Indiában kereste a magyar művészet alkotó elemeit. Az Iparművészeti múzeum épületét például javából a delhi-i pályaudvar inspirációja alatt építette meg. S közben teljesen megfejtkezett arról, hogy hiszen annak az úgynevezett jellegzetes

„hindú művészetnek” a mesterei is nagyrészt európaiak — franciák, olaszok — voltak, éppen a „külső konstrukció” dolgában is. Így kaptuk aztán magyar művészet címén a csempékkel teliragasztott homlokzatú palotákat, amelyek az indoperzsa éghajlat alatt nagyon megfelelhetnek, nálunk azonban csak folytonos gondot okoz az egyre lehulló csempék legmefelelőbb feldrótozása. És kaptuk a bádogból készült „magyaros” műtyürekéket, amelyekkel így-úgy iparkodtak ezeknek a mű-magyar építményeknek valamelyes zamatot adni.

Mellesleg természetesen az etnografusok is nekiállottak, hogy a nép ma élő művészetéből hámozzák ki a magyar lényegét. Arra persze hamarosan rájöttek, hogy az, amit a köztudat elsősorban vél magyarosnak, a tulipán, a szekfű, a rozmarin s a többi „ősmagyar” művészeti elem — mind az újkor hozadéka: török, hollandi, génuai vagy szkutarii import, úri művészet üledéke, semmi köze az ősmagyarhoz.

Nem maradt tehát más hátra, mint magához az ősforráshoz, a föld leleteihez nyúlnunk. A honfoglaláskor emlékeiből ki-rekonstruálni a magyar elemet. Hát bizony itt is keserves ébredés volt az eredmény. Ami művészetet a honfoglaló magyarok magukkal hoztak, az kimondottan perzsa-szasszanida export volt, aminő úgy a nyolcadik század körül egész Középázsiaiban és a környező területeken általában divott: az uigur Turkesztánban éppúgy, mint a Kaukázusban, Etil földjén éppúgy, mint a Kok-nor futamodó partjain.

S még ez a csekélyke eredmény is csak a dekorációs művészet egyik ágára, az ornamentikára vonatkozott. Az állítólagos magyar építészet dolgában végkép nem sikerült semmiféle konkrétumot kibányászni.

Ha tehát nem akarunk pusztán a szavakkal játszózni, akkor igen óvatosan bánjunk a „nem magyar-os, hanem magyar” stílus követelésével, pláne az építészet terén. Mert könnyen megeshetik, hogy megint csak beleesünk valamelyes újabb művészeti tulipán-mozgalomba s egy pillanatnyi felábrándulásnak áldozzuk fel az unitárius egyházi művészet örök lehetőségeit, a fantázia szabad — pusztán az egyházi célkitűzéssel elhatárolt — játékát.

A TÁJI MŰVÉSZET KÉRDÉSE.

S itt térek rá ellenvetéseim harmadik pontjára, az unitárius templom fogalmának Simén professzor úr által követelt egységesítésére. Ő is érzi, hogy eszmemenete valahol sántít. Az unitárius templomok külső építkezésében a legszigorúbb egységet követeli, de a belső berendezésben megengedi, hogy a táji művészet érvényesüljön. A d a b s u r d u m viszem ezt a gondolatot. Mondjuk, hogy a Javaslat alapján csakugyan sikerül valamilyen egységes templomformát, amely magyar is, egységes is (hiszen ezt a két stíluskövetelményt állítja fel Simén professzor), megtalálni. Példám okából teljesen mindegy, vajjon ez a

széria-templom ultramodern „neusachlich” német skatulya-stílusban terveződik-e majd meg (Patent Neubabel), vagy pedig valamilyen historiai stílust veszünk-e elő, esetleg — a katolicizmus modern stílustörekvései értelmében — az északolasz primitívek santuario-stílusát másoljuk-e le. A legvalószínűbbnek azt tartom, hogy a közhangulat Dávid Ferenc korának erdélyi építőstílusát veszi majd alapul, tehát azt a csodálatos művészeti koinét, amely Erdély akkori elzártágából fogant: ott még elevenen megmaradtak a gotika elemei, de — a közbeeső klasszicista renesszansz kiesésével — egyenesen a barok művészettel házasodtak össze. Sehol másutt Európában nem találkozunk ezzel a jelenséggel, csakis Erdélyben. — Eddig hát rendben lenne a dolog. Kiókumláltunk egy „egységes” stílust, amely persze már önmagában sem egységes, mert flamboyant-gotikából és ellaposodó barokból tevődött össze. Kolozsvári Márton és György gotikájának maradványai keverednek a szász grófok provinciális-barok ünnepélyességével.

Mindegy. A fő, hogy megvan végre az egységes stílus. Korhú: Dávid Ferenc korát idézi; magyar is, hiszen igazán erdélyi sajátosságokból nőtt ki. Most aztán ezt az egységes templomstílust ráerőszakoljuk az unitárius-magyar egyház minden templomépítkezésére. Kolozsvárott és Pesten ugyanezen szkéma szerint fognak építkezni, mint kis bogárhátú hegyi falvakban! Hegyormon éppúgy, mint szelíd völgy ölen. Nem engedünk semmi „hozzásimulást” a külső építkezésben a tájhoz, csakis a belső diszítésben! Hol van itt a logika? Mert azt még megértenők, hogy dogmatikai vagy egyéb tiszteletreméltó szempontokból a templom belső berendezésében megkívánják az egységet — a lehetőség szerint. De hogy éppen a t e m p l o m o k k ü l s ő k o n s t r u k c i ó j á b a n, ahol elsősorban lenne fontos, hogy az építkezés hozzáidomuljon a mindenkori táj adottságaihoz, hogy éppen ott tiltsuk meg a „táji művészethez való hozzásimulást”, — nos, ez illogikus követelés! Hiszen nyilvánvaló, hogy minden falunak más és más a tájbeli miliője, minden városnak és a városok minden utcájának más és más a környezete. Fenyvesek közelében az égrenyúló gotika, puha lankás vidéken a kései-barok, óvárosokban a román, új városképekben a neo-primitív stílus illik bele jobban a környezetbe, azon a helyen az a művészebb. Ezt nem lehet egységes szabványokkal körülnyírni. H a n d s - o f f!

S VÉGÜL A VILÁGNÉZET!

S most még egy utolsó tiszteletteljes kérdés Simén Dániel teológiai professzor úrhoz. Javaslatában határozott rosszalással emlegeti az utóbbi éveket, „amikor az unitarizmus világnézeté kezdett színtelelni”. Nem vagyok teológus s így nem szeretnék homoiuzionvitába keveredni. De szerény tudtommal a világnézet jelenti az egyén szempontjából a hitvallásnak a legértékesebb, mert a gyakorlati életben is meg-

nyilvánuló, kánonját. A világnézet szabja meg — a lagymatag probabilitizmussal szemben — az élet etikai parancsát, vallásának exegetikus keretei között. A világnézet — ahogy én hiszem és vallom — nem színtelenedést, hanem ellenkezőleg, belső tartalmat, erőt, irányítást, kategórikus imperatívuszt jelent.

Az unitarizmus például a maga egyszerű, és éppen ebben az egyszerűségében monumentális egyisten-dogmatikájával természetesen vallást, hittevést jelent; de világnézetében az egyénre nézve sokkalta súlyosabb vállalást is igényel, mint a pusztá egyisten-hit teológiai konszenkvenciáit. Az unitárius világnézet Dávid Ferenc óta — és Serveto óta is, ezt ne felejtsük el! — a szabad gondolat, a szabad kutatás, a lelkiismeret szabadságát jelenti. Jog és kötelesség ez, és éppen azért világnézet, — tehát eleven élet és nem „elszíntelenedett” pszichikai játék —, hogy minden cselekedetünk és gondolatunk számára zsinórmértékül szolgáljon — még az egyházi művészet kérdésében is. Ma, amikor földrészünk amúgyis annyira hajlamos a minden téren való korlátozásokra, éppen abban rejlik az unitárius világszemlélet történelmi fontosságú szerepe, hogy kerülje az „egységítés”, az uniformizálás szakadékait, s legalább azon a nagyon kevésszámú téren, amelyen még egyáltalán lehet, fenntartsa az egyén, a lélek, az alkotóerő szabadságát.

Ez magyar és ez unitárius világszemlélet. Legalábbis az én szerény nézetem és hitem szerint. Aki a unitarizmusnak ezt a világszemléleti alapját támadja meg, vagy akár csak el is bagatellizálja, az magát az unitarizmus létalapját döngeti. Dávid Ferenc tanításának ez az egész *raison d'être*-je. Ezzel áll és bukik!

Supka Géza dr.
ny. múzeumi igazgatóór.

Bartha Lajos

A székely kő szomszédságában látta meg először Isten áldott napját. Öröksége a szorgalom és a becsület volt. Ez a kettős örökség emelte pályáján magasra, bizonyosságául annak, hogy mi lehet egy szegény kövendi fiúból, ha ősei erényeivel felvértezve vág neki a nagy világnak.

Papnak készült, jegyzőnek indult s katona lett belőle. És még valami: Isten gondolatának hordozója.

Különben is minden ember Isten gondolatának hordozójaként születik a világra. Amikor a jó Isten jó kedvében, ötvenöt esztendővel ezelőtt Bartha Lajost életre hívta, azt akarta, hogy legyen olyan ember is, aki ebben a csúnya világban életével a mások életét szépítgeti. Életet szépíteni pedig csak szívvel lehet. Szív az egyetlen élet szépítő hatalom. Milyen csodálatos jó és meleg szíve volt! Hogy meg tudta szépíteni mindazok életét, akiket

a jó szerencse az ő közelébe hozott! Élettársa életét olyan széppé és áldottá tette, hogy most özvegységében, nagy veszteségében az az érzése támadt, hogy talán még az örökkévalóság is kevés lesz számára ahhoz, hogy azt a harmincegy esztendőt, mit együtt éltek, Istennek meghálálhassa. Családi otthonuk a békesség háza, szeretet hajléka, a menyország pitvara vala. S milyen szép és áldott volt azoknak a gyermekeknek az élete, akik ilyen hajlékban nevelkedtek. S amikor közöttünk, barátai között megjelent, mintha a jó Isten áldott napja sütött volna ki fejünk felett! S közben háláérzet fakadt szívünkben Isten iránt, hogy ennek a jó embernek a barátságával megáldott. Alig ismerem embert, akiben a legszebb emberi erények olyan csodálatosan egyesültek volna, mint benne. Szenvedélye volt jónak, igaznak és becsületosnak lenni, másokon segíteni, másoknak örömet szerezni. Egyéniségének derűje, egész lényéből kisugárzó szívjósága és örömszerző szenvedélye még az ellenfeleket is leszerelte s barátot csinált belőle. Égő gyertyához is hasonlíthatnók, mely idő előtt elfogy, hogy másoknak világoljon.

Bartha Lajos! Áldott volt az óra, mikor édes anyád erre a világra szült, áldott volt a Te egész életed, mert mások életét szépítgetéd. Legyen áldott a Te hazatérésed a mennyei Atyához! Álmodj szépeket, hazát s szülőföldet veszített székelek vasárnap reggeli hazatérését Torda s Kövend felé!

Dr. Csiki Gábor.

Emlékezés Gálfi Lőrincre

Olyan váratlan és hirtelen ment el közülünk, mint a jégcsap az ereszünkéről, ezen a télen. Tegnap még itt csillogott kristályos, tiszta fénnel s ma már nincs sehol, mert délelőtt rátűzött a hirtelen jött, meleg tavaszi napsugár. Gálfi Lőrinc is ilyen csillogó, ragyogó elme volt végig, a hetvenen jóval túlfutott idő látható nyomot szellemén nem hagyott, — s ép ilyen hirtelen is mult el, amikor lelkére reátűzött az örökélet melengető napsugara.

Tanárom volt a kolozsvári teológiai akadémián. Emlékek vadgalamb-csapata surran fel lelkemben s a szédítő szárnyalásban alig marad rá alkalom, hogy gondos kézzel válogassam ki: melyiket fogjam be s melyiket hagyjam tovarepülni.

Amikor első előadását végighallgattam, — megdöbbsentem. Pár hét múlva azonban megigéztem, elméjének villogó éle alatt rabjává lettem. Olyanformán hallgattam előadásait, mint a műtét-hez bocsátott, sáppadozó bölcsész. Először látja a gyógyító kés hátborzongató útját, amint bőrön, hátyán, izmokon egész a nemes szervekig átvág, s bár tudja, hogy e merész boncolás célja nemes, felborzolt idegekkel, elfordulni vágyva, s mégis helyéhez bűvölten mered e véres művészetre. Később tanítványból tanártárrá lettem s egyházi és világi ösvényeken bőven volt alkalmam közlelőleg megis-

mernem őt. Akkor már úgy tekintettem rá, mint a mai belgyógyász a sebészet hőskorából való mesterre. Tudja a belgyógyász, hogy néha a kés a gyógyításban elkerülhetetlen. Amíg azonban lehet, elkerüli, mert fél, hogy az a hőskorból való sebész akkor is vág, amikor nincs szükség reá.

Kevés olyan éles elméjű férfival találkoztam életemben, mint amilyen Gálfi Lőrinc volt. S ehhez járult szemrebbenéstelen bátorsága, mellyel minden kérdésnek azonnal a velejéig hatolt. Ha még elmondom, hogy kolozsvári kollégiumunk főgimnáziumában a klasszikus nyelvek tanára s különösen a homéroszi görög nyelv becsült mestere volt, akkor körülbelül tisztán áll minden teológus előtt, hogy mit jelentett az unitarizmus számára, amikor teológiai akadémiánkon az új testamentomi tanácsok betöltésére 1909-ben elhívták. A XX. század eleje — nálunk — amúgy is a racionalista elemzés kora volt, s a míg nyugaton a liberális teológia figyelmét főleg Jézusra magára s tanításainak a változott szociális viszonyok között való újraértékelésére összpontosította, az ortodox teológia pedig visszatért az ú. n. „hitvallásos” irányra, addig Gálfi Lőrincnél az új testamentum tudománya minden részében bibliai kritikát (exegézist) jelentett, annak főképen etimológiai és logikai értelmezésében. Teljes joggal, mert nálunk ezt a munkát még addig senki el nem végezte. Simén Domokos inkább teológus, dr. Boros György inkább vallásfilozófus volt, semmint exegeta, dr. György János pedig — kit mind máig a legnagyobb liberális új testamentomi szakemberünként emleget a nem-unitárius teológiai tudomány — azt hitte: ki lehet hagyni teológiai tudományunk fejlődéséből ezt a nyugaton természetlennek címkézett fejlődési fokot s ott lehet tovább folytatni, ahol már Jézusnak dogmáktól megszabadított tanításai a maguk szeplőtelen és kendőzetlen tisztaságában mutatják az utat a megváltó keresztény társadalmi berendezkedés lehetőségéi felé.

Igy értve Gálfi Lőrinc munkásságát, kevésbé találjuk csodálatosnak, hogy ragyogó tehetsége és kétségtelen tudása követőkben és írott munkákban értéke szerinti mértékben fel nem lelhető. Utódot magának nem nevelt, sem a szakmunkások, sem a lelkeskedő papi nemzedékek között, akiknek oklevelét, e több mint harminc esztendő alatt, kézjegyével látta el. S tudásához és tehetségéhez mérhető irodalmat sem hagyott hátra. Mert végeredményében megírhatta volna ugyan az új-testamentomi könyvek kommentárjait s ezzel kétségtelenül nagy szolgálatot is tett volna vallásának és egyházának, hiányzott ehhez azonban ezekben a zaklatott időkben a saját nyugalma és a kortársak érdeklődése. Hálátlan munkát végzett, hiszen a két világháborútól sujtott nemzedékek erőt kerestek az Új-testamentum értelmezésében és nem exegetikai szaktudományt. Ha csak negyedszázaddal is hamarabb születik, nevét bizonyára Európa leghíresebb exegetái között emlegetik s felfigyel rá az egész

művelt világ. Így: meg kellett maradnia a mindig elemző, mindennel szemben kételkedő, mert kritikai exegetika útján, mely ugyan nálunk hiányt pótló irodalmi tevékenység volt kétségtelenül, mégis végeredményében terméketlen maradt, mert az idők túlnőttek rajta.

Kevés ember testesítette meg saját tudományát magán életében annyira, mint Gálfi Lőrinc. Következésképpen a magán érintkezés során is rendszeren kritikai álláspontot foglalt el csaknem mindennel és mindenkivel szemben. Volt azonban melegebb oldala is lényének, s ilyenkor a könnyekig meghatóan érző embernek mutatkozott. Ha családjáról beszélgettünk, vagy amikor népének sorsa kiáltó módon felszínre jutott, s amikor — ravatalnál, vagy lelkész-szentelésen — a lélek elemi kérdéseivel, lényegével és rendeltetésével találkozott. Vagyis: amikor örök emberi és örök isteni dolgokkal került szemtől-szembe. Ilyenkor kritikai, csupa ész lénye megenyhült, egy pillanat alatt érző és s érzésében a Magasságoshoz vonzó vallásos emberré változott. Ilyenkor mindnyájunkat elragadt, kibékített és hívévé tett. Egy pillanat alatt — egy pillanatra.

Most már az örök élet napja süt reá s lelke egészen felolvadhatott az Isten közvetlen közelségének szemlélésében. Most már tudja, hogy olyan az ember, mint a fészkeből kihullott madár-fióka: amíg csak lépeget, mindig a földön marad, de ha egyszer meglebbenti kipelyhesedett tollú szárnyait, egyszerre felemelkedik s a békesség és biztonság magasságos fészkebe egy szárnycsapással visszaszáll.

S tulajdonképpen mind ez elmélkedés nem annyira Gálfi Lőrinc-re vonatkozik, mint inkább önmagunkra. Hiszen mi is ugyanazokkal a kérdésekkel állunk szemben, amikkel ő küzdött: bennünk is túlsúlyba jut sokszor az értelem, a földön való lépegetés, mint nála, legfeljebb, hogy mi kevésbé vagyunk megadományozottak a tiszta ész éles tehetségével. A kritikát és hitet összebékítő Isten adjon öneki csendes nyugodalmat, nekünk pedig szárnyalóbb életet.

Szent-Iványi Sándor.

A HAZÁÉRT. Huszti Lőrinc atyánkfia, aki 1920-ban Tordán született és Üllön, Széchenyi-u. 6. sz. alatt lakott, az orosz fronton, hazája védelmében hősi halált halt. Isten adjon számára nyugalmat és mi emlékét szeretettel őrizzük.

KONFIRMÁCIÓI ELŐKÉSZÍTÉS. A konfirmációi előkészítést április hó 27-én, kedden este 7 órakor kezdi meg Szent-Iványi Sándor vezető lelkész a Koháry-utcai lelkészi hivatalban. Kérjük atyánkfiainkat, hogy 15 évnél idősebb gyermekeik nevét, konfirmáltatás céljából, husvétig bejelenteni szíveskedjenek a lelkészi hivatalban.

JÓZAN MIKLÓS: Aratás című könyve a Koháry-utcai lelkészi hivatalban megvásárolható 10 pengős áron.

Egyházi Főtanácsunk ülése

Nem osztják meg a budapesti egyházközséget

Egyházunk Főtanácsa március hó 28. és 29-én tartotta meg üléseit, mindvégig a hagyományos unitárius összetartás békés szellemében, mely alkalommal igen sok nagyfontosságú kérdésben hozott döntést. Március 28-án, vasárnap reggel 9 órakor a kolozsvári Unitárius Kollégium dísztermében kezdte meg tanácskozásait s a gyűlésen a kormány képviselőjében megjelent Fáy István dr. titkos tanácsos, kultuszállamtitkár is, kit belépésekor nagy lelkesedéssel fogadott a Főtanács.

Az ülést a Magyar Hiszekegy elmondásával és Halmágyi János marosvásárhelyi esperes, közügyigazgató imájával nyitották meg.

Dr. Gelei József főgondnok megnyitójában megemlékezett a harctereken küzdő honvédek hősi áldozatáról, majd a nemzettel szembeni kötelességeinkről szólott: „Felelősek vagyunk a nemzet becsületéért és erejéért, a mi belső becsületünkkel és erőnkkel” — mondotta a főgondnok — ezért kell hazánk építéséből magunknak is minél nagyobb mértékben kivennünk részüket. Hivatkozott arra a bensőséges viszonyra, mely a nemzet és az egyház között mindig fennállott. A mi egyházpolitikánk minden vonatkozásban a nemzet értelmében él. Bennünket az állam ne lélekszám szerinti kisebbségünk, hanem nemzetalkotó jelentőségünk és értékünk minőségi felbecslése alapján támogasson — mondotta a főgondnok.

A főgondnoki megnyitó után Józán Miklós püspök üdvözölte az ülésen megjelent Fáy István dr. államtitkárt, mint a kormány képviselőjét: — Ránknézve nagy öröm — mondotta —, hogy a kultuszminiszter képviselőjében Főtanácsunkon üdvözölhetjük Nagyméltóságodat. Kérjük, pillanatra se feledje, hogy a magyar unitárius történelmi egyház olyan értéket képvisel 400 éves multjával, mely nélkül sokkal, de sokkal szegényebb volna s nem is volna teljes Erdély szellemi arculata. Dávid Ferenc, a mi vallásalapító püspökünk volt a legelső magyar prédikátor, aki Erdélyben magyarul szólott hiveihez.

Köszönjük a kormány nemes támogatását s kérjük Nagyméltóságodat, tolmácsolja a magas kormánytól a mi őszinte üzenetünket: Ha szegények is vagyunk, boldogok vagyunk, mert magyarok vagyunk s lehetünk!...

Fáy István dr. államtitkár meleg szavakkal válaszolt: Meghatottan köszönöm meg a meleg fogadtatást. Higyjék el, mi tudjuk, hogy ez az egyház mindig töretlenül magyar volt hitében, bizakodásában, reménységében és cselekedetében a történelem folyamán s az ma is, mint ahogy az lesz a jövőben is. Ma rendkívüli időket élünk és ezért tünnünk és szenvednünk kell. A magyar állam tudja, hogy nemzeti léte és jövője szempontjából mit jelentenek egyházai, templomai, iskolái s éppen

ezért, a tőle telhető minden támogatást megad az egyházaknak.

Ezután Józán Miklós püspököt üdvözölte az államtitkár abból az alkalomból, hogy nem régen kapta meg Kormányzó Urunktól a Magyar Érdemrend Nagykeresztjét.

Ezek után az esperesek eskütétele következett: dr. Csiki Gábor és Rostás Dénes esperesek tették le az esküt, majd a különböző bizottságok tagjai.

Napirend előtti felszólalásában dr. Mikó Imre egyházi tanácsos, országgyűlési képviselő terjesztett határozati javaslatot a Főtanács elé:

Amikor pedig ég a ház fejünk fölött, ne azon vitatkozzunk, hogy melyik egyháznak van nagyobb fontossága, hanem azon, hogyan menthetünk meg ebben a nagy világégésben minden magyar egyházat, minden magyar iskolát és minden magyar templomot, mert ezen áll vagy bukik az egyetemes magyarság jövője is!... A felekezetek közötti béktelenség helyett munkálja továbbra is a magyarországi Unitárius Egyház minden felelős egyede a felekezetek közötti béke kiépítését és megszilárdítását!...

A javaslatot egyöntetű lelkesedéssel tette magáévá a Főtanács.

A címadományozások során vitéz Kozma Ferenc ny. altábornagy, volt egyházközségi gondnok atyánkfiának örökös tb. gondnoki megválasztását jóváhagyta a Főtanács.

Az ülést megszakítva, a Főtanács tagjai részt vettek az ünnepi istentiszteleten, hol a szolgálatot Biró Lajos lelkész afia végezte.

Istentisztelet után Józán Miklós püspök évi jelentését olvasta fel: Hálával emlékezett meg a kormány jóindulatú támogatásáról, majd a ma sokat emlegetett „lélekunióról” szólva kijelentette, hogy a mi részünkről nincs, és nem is volt soha semmi akadály ebben a tekintetben. Szívvel, lélekkel mellette vagyunk, ha ezzel használhatunk a magyar ügynek. Készek vagyunk együtt virrasztani azzal a magyar lélekkel, amely le tudja vetkőzni a nemzetköziség köntösét s oda áll a magyar barázdába, hogy a hite, nyelve, törvénye és liturgiája, zoltára és eszmevilága, temploma és családi oltára magyar és csak magyar legyen!... Készek vagyunk a haza javára egy nagy egységbe tömörülni, egy olyan szellemi szövetségben együtt imádkozni, amelynek körpecsétje az áldozat, szimbóluma a Krisztus keresztfája és liturgiája a nemzet könybe-vérbe írott Himnusza! Csak egy a kikötésünk: a lelki szabadság, mert enélkül nem tudunk élni, enélkül elsorvadunk, ami pedig nem lehet üdvös a társulás szempontjából sem, mert a gályarabság bélyegére emlékeztetne...

Az egyházi életre minden téren kitérő püspöki jelentést a Főtanács egyöntetű lelkesedéssel vette tudomásul és tette magáévá.

A Főtanács, választás útján, az újtestamenti tanszéket dr. Kovács Lajos sepsiszentgyörgyi lelkész személyével, a történelmi tanszéket

pedig, a teológiai akadémia meghívásos javaslatát szavazás útján fogadva el, **Benczédi Pál** kolozsvári kollégiumi vallásnár személyével betöltötte.

Szent-Iványi Sándor lelkész afia budapesti vezető lelkészé történt megválasztását, illetve kinevezését egyhangú lelkesedéssel vette tudomásul a Főtanács.

Március 29-én, hétfőn 12 felszentelendő lelkészt mutatott be a püspök úr a Főtanácsnak, majd a bemutatás után a Főtanács tagjai ünnepélyes sorban átvonultak a templomba, ahol a lelkézszentelés zajlott le.

Az ünnepi istentiszteletet, a püspök úr felkérésére, **Szent-Iványi Sándor** budapesti vezető lelkész tartotta. Minden más lelkészi munka elé az irgalmasság gyakorlását tette, mert a mai időkben nem lehet megengednünk magunknak azt, hogy lelkészeink csak szövetkezeti, csak jogi tanácsadó, csak politizáló tevékenységet folytassanak, hiszen mindenütt az irgalmasságot nyújtó lelki gondozókat várja a hivek serege.

Ezután a püspök úr tartotta meg szentelési beszédét, melyben minden lelkész eszményül **Dávid Ferenc** lelki szabadságát állította.

Ennek az eszmének védelmére és a magyar unitáriusok pásztorolására küldötte el a 12 felszentelendő lelkészt. A Duna—Tiszamenti egyházkörből négy lelkészt szenteltek fel ez alkalommal: **Ferencz József** debreceni, **Darkó Béla** füzesgyarmati, **Gálna Sándor** polgárdi-i és **Kereki Gábor** székesfővárosi vallásnár lelkészt.

Döntött a Főtanács abban a sokat emlegetett kérdésben, melynek adatai döntésre éretten feküdtek a főhatóság előtt s mely a **Budapesti Unitárius Egyházközségnek** a **Misszió Ház** javára történendő megosztását rejtette magában. A döntést fellebbezéseink értelmében hozták meg, az egyházközséget nem osztották meg, és így egyházközségünket semmilyen formában sem érte megcsönkítés.

A Főtanács örökös egyházi tanácsosokká választotta bpesti afiai közül **Szent-Iványi Sándor** vezető lelkészt és **böloni Mikó** Tibor keblitanácsost. Az E. K. Tanács tagjai lettek: **Kelemen Béla** és **Kovács Kálmán** gondnok afiai.

A Főtanácsi Bizottság általános jelentését dr. **Abrudbányai Ede** felügyelő gondnok terjesztette elő. Kitért a jelentés egyházi életünk minden vonalára, de legkiemelkedőbb pontja az a javaslat volt, mely a Kolozsvár városa kiadásában megjelent „**Kolozsvár, az 1000 éves magyar város**” című műben **Makkai László** történet író tollából származó lealázó szellemi arcképpel kapcsolatos felháborodást és visszautasítást fejezte ki. Az író által az „álhatatlan” lelkűnek nevezett **Dávid Ferenc** és „kalandor” társai emlékének kívánt a Főtanács elégtételt szerezni, midőn Kolozsvár várostól elégtételt kért és a **Belügyminiszter** úrtól kérte a könyv elkoboztatását.

A Főtanács ülése hétfőn, a délutáni órákban ért véget.

Kereki Gábor.

Orbán Balász iskolája 150 éves jubileumára készülődik

Fennállásának 150 éves évfordulóját készül megünnepelni a székelykeresztúri **Unitárius, Br. Orbán Balázs Gimnázium.**

Bár ennek az iskolának létesítője és fenntartója az **Unitárius Egyház** és így unitárius jellege van, mégis igazi székely, népi gimnázium.

Története páratlanul szép és érdekes. Az iskola annalesei azt beszélik, hogy alapítása — 1793 — óta az egész Székelyföld népe — felekezeti különbség nélkül — kaláka módra résztvevett az iskola építésében és fenntartásában, s állandóan határozottan támogatta az **Unitárius Egyházat**. Viszont az iskola vezetői sem tettek soha a tanulók közt felekezeti megkülönböztetést, hanem csak a jóra való székely gyermeket látták minden tanulóban a segélyek és jutalmak odaítélésénél.

A magyar iskolák történetében szinte páratlan az a lelkesedés, mely a román megszállás idején megnyilvánult ez iránt az iskola iránt. 7 évig, 1930—37 közt a székely társadalom áldozatkészsége tartotta fenn a leépítésre ítélt iskola felső tagozatát.

Orbán Balázs, a Székelyföld leírója 1876-ban kelt alapítólevelében így nyilatkozik erről az iskoláról: „Mi, szegény, kopár hegyek közé szorított, az ország szívéből távoleső székelyek, mint minden, úgy a nevelés terén is háttérbe szorultunk; itt is, mint egyebekben, az önsegélyre vagyunk utalva: azért az én székely alapítványomat egy székely tanodához, imádott szülőföldem egy oly tanintézetéhez küldöm, mely azt leginkább szükségli; vagy oly nevelő intézetéhez, melyben nagyon sok szegény tanuló van, s amely egy kis számú felekezet túlfeszített áldozatkészségéből merített lételt, s annak köszönheti folytonos fejlődését, attól várja jövődjének biztosítását. Ez a székelykeresztúri unitárius gimnázium, mely egy sűrű népeségű vidék egyedüli iskoláját képezi, amelyben leginkább szegény falusi nép fiai küzdenek az önfenntartás és kiképeztetés nyomorával. Az ilyeneknél néha csekélynek tetsző segély is jótékonyan hat, miért alapítványomat ösztöndíj alakjában ez intézettel kapcsolom össze”.

A kormány képviselői is már 50 év óta úgy nyilatkoztak erről a székely iskoláról, hogy az a Székelyföld szélén, előretolt állomása a magyarságnak, s fontos nemzeti missziót teljesít. (Finály Henrik és Kuncz Elek főigazgatók nyilatkozata.) Ezeknek a hivatalos véleményeknek köszönhető, hogy a több, mint 100 éves algimnázium prokruszteszi ágyából kikelhetett s a Magyar Állam és az **Unitárius Egyház** közt létrejött szerződés alapján az iskola 1908-ban államsegélyt kapott és főgimnáziummá fejlődhetett.

Az intézet régi otthona mellé, mely három idő-

szakban teljesen közadakozásból épült, 1914-ben egy új, tisztán tanügyi célokat szolgáló épület létesült magyar államsegéllyel. Ez ma egyik legszebb iskolaeépület egész Erdélyben, Pákei Lajos főmérnök terve.

Az új épület megnyitása — 1915 — óta a régi épület teljes egészében internátusi célokat szolgál, ez ma bennlakási épület.

Étkezés céljára külön konviktusi épülete van az iskolának, melynek egy szép, nagy termét az intézet vezetősége 1932-ben: saját erejéből építette meg.

Az iskola elhelyezkedése így páratlanul ideális; két (3—3 holdas) területen külön bennlakási épület, külön étkezési helyiség, és külön, szép, modern iskola épület van.

Az ódon bennlakási épület most már nagyobb-szabású restaurációra vár, mert a bécsi döntés óta a székely diákok száma annyira emelkedett, hogy 180—200 diákot kell a bennlakásban elhelyezni — a férőhelyek száma pedig alig 120. Az Unitárius Egyház Főhatósága elkészítette a restaurálási tervet és költségvetést, s a napokban nyújtják be a segély iránti kérelmet és emlékiratot a V. K. Miniszternél, amikor arra is felkérlik a Minisztert, hogy vegyen részt személyesen is az iskola 150 éves fennállásának emlékünnepején, mely június 5—6-án lesz. Az intézet vezetősége az ünnepet országos méretűnek tervezi. Alkalmi ódát József Miklós püspök írt. Az ünnep egyéb műsorszámaira is országos nevű vendiákokat kér fel a rendezőbizottság, akiknek egyúttal vendiák találkozójuk is lesz. Az intézet Igazgatósága ezúton is felkéri az összes vendiákokat, hogy mielőbb közöljék címüket a meghívók szétküldhetése végett.

DEBRECENBEN husvét első napján d. e. 10 órakor istentiszteletet tart és urvacsorát oszt: Ferenc József lelkész. Az istentiszteletet és urvacsora osztást az állandó lelkész más elfoglaltsága miatt most elsőnapján tartják. Lelkész másodnapján Eger és Egercsehi szorványokban szolgál.

Az esperesi vizsgálószék Debrecenben május 2-án, Kocsodon május 3-án, Dévaványán május 6-án, Füzesgyarmaton május 9-én végzi munkáját.

Debrecenben május 2-án d. u. 5 órakor tartandó vallásos templomi ünnepélyen dr. Gelei József egyetemi ny. r. tanár, egyházi főgondnok és Szent-Iványi Sándor teol. m. tanár mondanak beszédet és Lőrinczi Géza nagybányai lelkész imádkozik. A megnyitót Kelemen Béla rendőrfőkapitányhelyettes s a bezárót Kovács Kálmán tanügyi főtanácsos tartja. A délelőtti istentiszteleten a vizsgálószék képviselője imádozik és prédikál.

Cserkészcsapatunk műsoros délutánja. Április 18-án, vasárnap d. u. 5 órakor a Vasúti és Hajózási Klub (VI., Csengery-utca 68.) termében cserkészcsapatunk műsoros csapatünnepélyt rendez. Műsor ára 1.50 és 1.— pengő.

Istentiszteleti sorrend május hónapban:

H O L	Melyik napon	Mely órában	Szolgálatot végel
A) Templomokban:			
V., Koháry-utca 4. . . .	2, 30,	d. e. 9	Barabás István
" "	23	" "	dr. Csiki Gábor
" "	R. 16.	" "	Rostás Dénes
" "	9	" "	Szent-Iványi S.
A Misszió Ház templomában (IX. Högyes E.-u. 3.)	2	d. e. 10 és d. u. 6.	Kereki Gábor
" "	9, 23,	" "	Szolga Ferenc
" "	16	" "	Gálna Sándor
" "	23, 30,	" "	dr. Csiki Gábor
B) Körzetekben:			
Máv telepi prot. imaház	9	d. u. 4	Szolga Ferenc
" "	23	" "	Barabás István
C) Vidék:			
Dunapataj	2, 16,	d. e. 10 és d. u. 3	Szolga Ferenc
Debrecen	2	d. e. 10	dr. Csiki Gábor
"	2	d. u. 5	Lőrinczi Géza
"	30	d. e. 10	Ferencz József

Rádió közvetíti istentiszteletünket április 18-án d. e. 9-kor, szolgál: Ütő Lajos székelykeresztúri esperes, május 16-án, d. e. 9-kor: szolgál Rostás Dénes bölöni esperes.

258—1943. szám. MEGHÍVÓ.

A budapesti Unitárius Egyházközség 1943. évi május hó 9-én, vasárnap d. e. 10 órakor, évnegyedi rendes közgyűlést tart a Koháry-utcai templomban, melyre hűveinket atyafiságos szeretettel meghívjuk.

Budapest, 1943. évi április hó 15-én.

Szent-Iványi Sándor s. k. Kelemen Béla s. k.
lelkész. gondnok.

T á r g y s o r o z a t:

1. Az 1942. évi zárószámadás és vagyonmérleg.
2. Jelentés a biharnagybajomi birtok 1941—42. gazdasági évi gazdálkodásának eredményéről.
3. Kebli Tanács által a közgyűlés elé utalt ügyek
4. Indítványok (48 órával előbb írásban adandók be).

Nagypénteki áhitatot tartunk a Koháry-utcai templomban este 6 órakor. Szolgál: Szent-Iványi Sándor. Az áhitat keretében művészi zeneszámok lesznek.

Nagypénteki és húsvéti istentiszteletek budapesti templomainkban. Koháry-utca 4: nagypénteken d. e. 9 és d. u. 6 Szent-Iványi Sándor. Húsvét elsőnapján d. e. 9 Barabás István és Szent-Iványi Sándor, d. e. 11: Szent-Iványi Sándor és Barabás István. Húsvét másodnapján d. e. 9: dr. Csiki Gábor (rádiós) és Barabás István, d. e. 11: Barabás István és Kereki Gábor. — Misszió Ház, Högyes E.-u. 3: nagypénteken d. e. 10 dr. Csiki Gábor, húsvét elsőnapján d. e. 10: dr. Csiki Gábor, d. u. 6: dr. Csiki Gábor. Húsvét másodnapján d. e. 10: Szent-Iványi Sándor és dr. Csiki Gábor.

Felelős szerkesztő és kiadó:
Szent-Iványi Sándor

Megjelenik minden hó 15-én.